

La berlina del marquès de la Torre

El 1899, l'Ajuntament de Barcelona va adquirir una berlina datada a mitjans del segle XVIII procedent de les cotxeres del marquès de la Torre. Seria el primer carruatge en figurar en un espai museístic a la capital catalana.

Text: Josep Capsir, conservador del Museu de les Arts Decoratives de Barcelona - DHUB

1. La imatge més antiga que es conserva de la berlina del marquès de la Torre ens la mostra sense pescant. 1899. ANC.

2. El primer espai museístic de la ciutat de Barcelona on es va exhibir la berlina del marquès de la Torre fou el Museu d'Arqueologia, al Castell dels Tres Dragons, com mostra la imatge. A la galeria superior un grup de persones observen les obres exposades. 1899-1902. AFB.

3. La berlina del marquès de la Torre s'exhibí al Museu d'Art Decoratiu i Arqueològic, a l'antic Arsenal de la Ciutadella. En la imatge apareix integrada a la secció de reproduccions d'escultura medieval. 1913. Arxiu Mas

El procés de venda del carruatge

A principis de juny de 1899, Joan Mojer, resident a l'illa de Mallorca i actuant com a representant del marquès de la Torre va adreçar un escrit a l'Ajuntament de Barcelona mitjançant el qual feia oferiment, en qualitat de venda, d'un carruatge tipus berlina datat a mitjans del segle XVIII amb destinació al Museu d'Arqueologia. Aquest tenia la seva seu al Castell dels Tres Dragons, l'emblemàtic edifici que Lluís Domènech i Montaner havia aixecat al Parc de la Ciutadella amb

motiu de l'Exposició Universal de 1888¹.

Fernando Truyols i Despuig (Palma, 1850-1923) titular del marquesat en aquell moment, era un noble mallorquí que tenia fixada la seva residència a la casa pairal del carrer Portella a Palma, la qual encara avui conserva, pel que fa l'aspecte extern, molt de la seva antiga magnificència. L'aristòcrata va contraure matrimoni el 1876 amb Magdalena de Villalonga i Zaforteza. Fruit d'aquesta unió, el marquès de la Torre el 1899, en el moment de desprendre's del carruatge, te-

nia tretze fills. A principis del segle XX va exercir els càrrecs de diputat i senador a les Corts, en representació del partit conservador, per la circumscripció de les Illes Balears². Possiblement van ser motius de caràcter econòmic els que aconsellaven al marquès de la Torre vendre el carruatge, un vehicle que en aquelles dates havia perdut tota utilitat, però no el seu valor patrimonial. Es dona la circumstància de que setmanes després de l'ofertament al consistori barceloní moria sense descendència Joana Adelaida Rocaberti de Dameto,

comtessa de Peralada, sent Fernando Truyols i Despuig, nebot del seu difunt marit, el comte de Montenegro, un dels principals beneficiaris de l'herència, fet que facilitaria sens dubte el notable sanejament de l'economia del marquès¹.

Un cop iniciat el procediment administratiu, el tinent d'Alcalde Camil Catalán, membre de la Comissió de Govern de l'Ajuntament de Barcelona, va sol·licitar a la Junta Tècnica dels Museus Municipals d'Arqueologia, Belles Arts i Indústries Artístiques un informe per tal que fes la valoració oportuna respecte a la proposta de Joan Mojer. El referit informe emès a finals d'aquell mateix mes de juny aconsellava l'adquisició del carruatge, atès l'interès que podia tenir per al Museu d'Arqueologia així com per a l'Ajuntament de Barcelona que en qualsevol cas el podria utilitzar per actes de pública solemnitat, tant de caràcter civil com religiós.

Un cop adreçat l'informe a la Comissió de Govern, un dels seus membres, el regidor Rafael Roig i Torras, emetia el seu vot particular contrari a l'adquisició del carruatge, argumentant el següent:

"Pueden hacerse además muchas y poderosas objeciones en cuanto a la inversión de la cantidad, no despreciable, destinada a la adquisición de dicha carroza cuya necesidad no es, a juicio del que suscribe, de carácter preteritorio, ni de imprescindible

utilidad en nuestro Museo Arqueológico, cuanto tantos y tan importantes servicios de orden urbano, higiénico y benéfico, se hallan lamentablemente desatendidos hasta ni siquiera establecidos en nuestra ciudad gracias al precario estado del Erario Municipal y a la costumbre poco laudable de atender casi siempre con preferencia a lo superfluo antes que a lo manifestamente necesario"².

El Ple de l'Ajuntament celebrat el 6 d'octubre de 1899, a proposta de la Comissió de Govern i en vista de l'informe favorable emès per la referida Junta Tècnica, va acordar comprar el carruatge per la quantitat de mil set-cents pessetes.

El vot particular emès pel regidor Rafael Roig i Torras no va ser doncs tingut en compte en la decisió final. Contemplada la resolució municipal amb la perspectiva del segle transcorregut des de llavors, podem afirmar que el gest per part del consistori presidit per l'alcalde Bartomeu Robert d'adquirir aquesta peça, en aquest cas, per enriquir els fons del Museu d'Arqueologia, s'ha convertit en un fet aïllat. Només en una ocasió es va tornar a repetir, pel que fa a la col·lecció municipal de carruatges, formada avui dia per un total de 18 exemplars, de la qual la peça adquirida el 1899 va ser la primera en formar-ne part. Tots els altres han arribat a l'Ajuntament de Barcelona pro-

cedents de dipòsits, llegats i donacions.

Descripció i característiques tècniques

El carruatge del marquès de la Torre correspon al model conegut com a berlina, que es caracteritza per la utilització com a nexse d'unió entre l'eix davanter i el posterior de dues vares. Aquest fet específic, que observem en el carruatge, el diferencia del model que el precedeix, més arcaic que utilitzava com a nexse d'unió entre els dos eixos una única i pesada biga.

La caixa del carruatge en forma de cub, de fusta pintada en verd, és de línia austera. Presenta a la part superior formes ondulants al llarg del seu perímetre, que coincideixen amb grans obertures. Tres a les parts laterals i una a la part frontal, contornejades amb un treball de fina talla daurada, que en alguns

4. De 1932 fins 1936 la berlina del marquès de la Torre es va exhibir al Museu de les Arts Decoratives, a l'avançamba dels despatxos reials del Palau de Pedralbes, conjuntament amb altres exemplars de carruatges. AFB

5. Interior de la caixa amb l'entapissat original de vellut grogat de color carmesí, avui malauradament desaparegut. 1932-1936. AFB

6. La berlina del marquès de la Torre a les antigues cavaleries del Palau de Pedralbes. La imatge recull l'acte d'inauguració del Museu de Carruatges, presidit pel dictador Francisco Franco I l'Alcalde de Barcelona José María de Porcillos. 29 de juny de 1970. AFB

4

5

6

casos manifesta motius ornamentals de clara ascendència rococó. Aquestes obertures fan totes elles funció de finestra i es troben dotades del corresponent vidre. Al darrere, i per a garantir la seguretat, així com la privacitat dels ocupants, la finestra en realitat és cega i en lloc de vidre va col·locada una planxa de fusta folrada amb una làmina de cuir. El sostre, significativament voltat, es troba cobert per una peça de cuir, clavetejada als seus extrems, que actuava com a eficaç impermeable en cas de pluja. Els quatre vèrtexs es troben coronats cadascun d'ells per un senzill floró de llautó.

Al seu interior s'accedeix mitjançant dues portelles ubicades a la part central dels laterals de la caixa. Originàriament estava entapissat amb un teixit de vellut gofrat de color carmesí, que malauradament no ha arribat fins a nosaltres atès que una intervenció poc afortunada duta a terme segurament als anys seixanta del segle passat va comportar la seva substitució per un vellut de factura moderna. Exhibeix dues fileres de seients enfrontats amb capacitat per a un total de quatre persones.

La caixa es troba suspesa sobre dues corretges de cuir subjectes als corresponents travessers de forma cilíndrica acoblats als muntants, que descansen respectivament, sobre els

dos eixos del bastidor, a l'extrem dels quals es troben les rodes. Les del darrera disposen de dotze raigs engalzats al botó i a les corbes que conformen la circumferència de la roda mentre que les del davant, de menor diàmetre, en tenen vuit. Totes elles es troben recobertes al seu voltant per unes estretes peces de ferro clavetejat que configuren la llanda. Sobre els muntants que descansen damunt de l'eix davant s'aixeca una estructura de ferro que sustenta el seient del cotxer i a la part frontal d'aquests s'acobla el corresponent reposapeus⁷.

Ocupant l'espai central de l'eix davant se situa la giratòria, un mecanisme de fusta de forma semicircular que possibilita el gir del carruatge, i que descansa sobre dos travessers, a l'extrem dels quals trobem la varaguarda de la qual pegen els corresponents balancins⁸.

L'eix posterior suporta els muntants que sostenen la plataforma on viatjaven els lacais d'acompanyament. Aquests assistien als nobles ocupants del carruatge a l'hora d'entrar i sortir del vehicle. També havien de fer front a qualsevol incidència que aquest pogués tenir al llarg del seu trajecte, atesa la precària situació en que es trobaven al segle XVIII els camins existents a l'illa de Mallorca, on sembla ser on devia transitar,

en la seva època, la berlina del marquès de la Torre⁷.

El nexce d'unió de l'eix davant i el posterior són unes lleugeres vares de fusta, col·locades perpendicularment a cada extrem, al centre de les quals, i coincidint a l'alçada de les dues portelles de la caixa, s'hi troba el corresponent pujador de ferro que servia per facilitar l'accés a l'interior. Les peces que configuren el bastidor de la berlina del marquès de la Torre són bàsicament de fusta pintada de color carabassa, encara que a les vares i en alguns dels muntants, l'ornamentació pictòrica es complementa amb un senzill motiu decoratiu en talla i filet daurat.

7. La berlina del marquès de la Torre, després de ser sotmesa a un tractament de restauració, recuperarà la seva policromia original. Dimensions màximes: 247x187x470 cm. Jardins del Palau de Pedralbes. 4 de febrer 1997. Foto: Josep Capsir

8. Part posterior del carruatge. Tant la caixa com el bastidor es caracteritzen per l'absència d'elements decoratius remarcables. Jardins del Palau de Pedralbes. 4 de febrer 1997. Foto: Josep Capsir

La berlina del marquès de la Torre als museus de Barcelona

La berlina del marquès de la Torre es va instal·lar al Museu d'Arqueologia a les darreries de 1899 en un espai on s'exhibien a la vegada diversitat de col·leccions. El 1902, aquestes es traslladen a l'antic Arsenal de la Ciutadella, constituint-se el Museu d'Art Decoratiu i Arqueològic, on també estaria present aquest carruatge, integrat sorprenentment durant cert temps a la secció de reproduccions d'escultura medieval.

Amb l'adveniment de la República el 1932, l'edifici de la Ciutadella es va habilitar com a Parlament de Catalunya i les col·leccions aplegades al Museu d'Art Decoratiu i Arqueològic es van traslladar. El Palau de Pedralbes, ara propietat estatal, es va cedir al consistori barceloní i la Junta de Museus el va destinar a Museu de les Arts Decoratives nodrint els seus fons bàsicament de bona part de les col·leccions d'art sumptuari provinents del desaparegut Museu d'Art Decoratiu i Arqueològic.

A l'avantcambra dels despatxos reials es va instal·lar una mostra monogràfica de carruatges on s'exposava la berlina del marquès de la Torre, l'exemplar més antic de la col·lecció, que per aquelles dates s'havia anat ampliant bàsicament amb altres berlines representatives de cases nobiliàries catalanes com la del marquès de Castellbell, del

marquès de Sentmenat o bé la del duc d'Almenara Alta.

Durant la guerra civil (1936-1939), la col·lecció de carruatges del Museu de les Arts Decoratives va trobar aixopluc a les antigues cavallerisses del Palau de Pedralbes. Tot seguit fou emmagatzemada al Palau Nacional de Montjuïc fins 1971, quan l'Ajuntament de Barcelona en col·laboració amb Patrimoni Nacional van acordar crear el Museu de Carruatges a les antigues cavallerisses del Palau de Pedralbes. Aquesta col·laboració va fer possible l'arribada a la capital catalana en qualitat de dipòsit de diversos carruatges que en el seu dia havien estat al servei de la Casa Reial, com ara un faetó, un duc, una carretella i dues berlines que es van exhibir conjuntament amb la col·lecció municipal de carruatges, on figurava també la berlina del marquès de la Torre⁸.

El 1986, les col·leccions del Museu de les Arts Decoratives, exhibides des de 1949 al Palau de la Virreina, van retornar novament al Palau de Pedralbes. Aquest fet va coincidir gairebé amb el tancament definitiu del Museu de Carruatges produït per aquelles dates i la reincorporació dels seus fons al Museu de les Arts Decoratives⁹.

El 1996 es va procedir a la desinsectació i restauració de la berlina del marquès de la Torre. Fruit d'aquesta actuació es van eliminar pintures i vernissos acumulats al llarg dels anys degut a anteriors

intervencions, amb l'objectiu de recuperar de nou la policromia original del carruatge tant de la caixa com del bastidor. També es van tractar les diverses peces de cuir presents en el vehicle per tal d'eradicar la presència de fongs i alhora dotar-les d'elasticitat. Aquesta intervenció va retornar a la berlina del marquès de la Torre la magnificència del seu antic esplendor, que els ciutadans podran admirar ben aviat a la nova seu del Museu de les Arts Decoratives a la plaça de les Glòries de la capital catalana on està prevista l'exhibició d'aquest carruatge, per primer cop al segle XXI.

9. Una filera de claus de cabesa cònica configura la diadema que corona la coberta de la caixa, als extrems de la qual llueix un floró, sots ells de llautó. Foto: Josep Capslir

10. El pujador fix dona accés a l'interior de la caixa. Destaca el delicat treball de ferro forjat i daurat de clara ascendència barroca. Es troba forrat per una peça de cuir clavetejada. Foto: Josep Capslir

NOTES

1. El 1892 es va inaugurar al Castell dels Tres Dragons el Museu de la Història que romanida en aquell espai fins 1902, encara que en els darrers anys va actuar sota la denominació de Museu d'Arqueologia, i va estar en tot moment dirigit per Carles Bofarill.

2. L'Arxíu del Regne de Mallorca conserva el fons documental nobiliari del marquès de la Torre. La nostra recerca a l'emorn d'aquest fons efectuada els estius del 2007 i 2012 no ha donat, a hores d'ara, els fruits desitjats pel que fa l'obscuretat d'informació específica del carruatge. Quan es produïu una millora en els instruments de descripció del fons, no descartem futures consultes a l'espera de poder aportar noves dades que ens ajudin a completar el coneixement que sobre ell tenim.

3. La circumstància de l'enriquiment patrimonial de Fernando Truyols i Despuig, produït el 1899 arran de la sobtada mort de la comtessa de Peralada, provinent entre d'altres, de diverses propietats situades a les comarques gironines, ens podria fer pensar embenliment que la procedència del carruatge pogués situar-se en alguna d'aquestes finques. Per això volem subratllar que l'únic del procediment administratiu a l'Ajuntament de Barcelona, que culminaria amb la venda de la berlina, s'inicia abans que el marquès de la Torre es convertís en hereu d'una considerable fortuna, tot i que per prendre'n possessió hauria de lliurar diversos plecs judicials.

4. ANC Fons dels Museus: Expedient relatiu a la proposta de adquisició de una carroza del segle XVII, formulada por D. Juan Mojer. "Voto particular conerario a la adquisición formulada por el Concejal Sr. Roly y Torres y desechado por el Municipio". 1899. P. 9. L'expedient aplega la documentació administrativa generada en el procés de compra d'aquest carruatge per part de l'Ajuntament de Barcelona.

5. En una imatge del carruatge continguda en l'Expedient relatiu a la proposta de adquisició de una carroza del segle XVII, formulada por D. Juan Mojer, la més antiga que conservem ja que data de 1899, aquest apareix sense pescant. Això ens fa pensar en la possibilitat de que originàriament no en ponés. De ser així la conducció del vehicle es faria mitjançant un poselló, des d'algun dels cavalls o mules que configuraven el tir. No descartem el fet de que el pescant en realitat s'hagués dissenyat en algun moment com a element accessori per a utilitzar-se de forma opcional aessa la facilitat amb que es pot treure i posar l'estructura de ferro que configura el selem del coixer. D'altra banda, el reposapeus de fusta, no té la mateixa factura que la resta del bastidor i el seu aspecte delata una execució menys acurada i posser més moderna.

6. La varaguarda és un travesser, en aquest cas de fusta de forma cilíndrica, que serveix per enganxar el tir al carruatge. Els balançins són dues barres de fusta, de mides

Iguals i de forma cilíndrica que pegen dels extrems de la varaguarda, i a ells s'acobien els tirans que enganxen els animals de tir a la berlina.

7. Són diverses les citacions bibliogràfiques, tot i que breus en el contingut, en relació a la berlina del marquès de la Torre, que assenyalen Mallorca com el seu lloc de procedència. Les més significatives: Guia-Catàlog del Museu de les Arts Decoratives i Arqueològica, Barcelona: Junta de Museus de Barcelona, 1930. P. 15, així com Guia Sumària Museu de les Arts Decoratives, Barcelona: Junta de Museus, 1932. P. 35. Aquest fet ens fa pensar que la més gran de les Illes Balears podria ser el lloc de construcció d'aquest carruatge a mitjans del segle XVIII, per encàrrec d'algun membre del llinatge Truyols, titular del marquesat de la Torre des de 1704 quan Felip V va atorgar la distinció a Nicolau Truyols i Dameto (1667-1729), o de qualsevol dels altres llinatges que acabarien emparentats amb aquest mitjançant enllaços matrimonials.

8. Veure TARIN-IGLESIAS, José. Reales Sitios "Museo de Carruajes" Revista del Patrimonio Nacional. Madrid. Año VIII. Número extraordinario, 1971

9. El faetó, el duc, la carretella, així com les dues berlines que van arribar a les antigues cavallerisses del Palau de Pedralbes el 1971 en qualitat de dipòsit procedents de Patrimoni Nacional per tal de nodrir el fons del Museu de Carruatges foren retornades a Madrid el 2006.